

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

AKSIOLOGIK VORISIYLIK VA ESTETIK YANGILANISH NISBATIDA MILLIY MUSIQIY MEROSNI ZAMONAVIY TA'LIM MAZMUNIGA INTEGRATSIYALASHNING IJTIMOY-FALSAFIY ASOSLARI

Maxmudov Shoxruxbek O'tkirbek o'g'li

Farg'ona davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi.

e-mail: maxmudov@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3315-448X>

Annotatsiya.

Maqolada milliy musiqiy merosni ta'limga kiritish vorisiylik va yangilanish munosabatida tahlil qilinadi. Konseptual qiyos saqlash, talqin va ijodiy o'zgartirishni farqlaydi. Manbaga sodiqlik bilan o'quvchi subyektligini bog'lovchi mezonlar taklif etiladi. Izohlangan variatsiya va jarayon portfeli metodik vosita sifatida asoslanadi.

Kalit so'zlar: aksiologik vorisiylik; musiqiy meros; estetik yangilanish; madaniy kontekst; ijodiy talqin; o'quvchi subyektligi; autentiklik; musiqa ta'limi.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВАНИЯ ИНТЕГРАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СООТНОШЕНИИ ЦЕННОСТНОЙ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ОБНОВЛЕНИЯ

Махмудов Шохрухбек Уткирбек угли

Ферганский государственный университет, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье анализируется включение национального музыкального наследия в образовательный процесс с точки зрения взаимосвязи преемственности и обновления. На основе концептуального сопоставления разграничиваются сохранение, интерпретация и творческое преобразование. Предлагаются критерии, связывающие верность первоисточнику с субъектностью обучающегося. Обосновывается применение комментированной вариации и портфолио процесса в качестве методических инструментов.

Ключевые слова: аксиологическая преемственность; музыкальное наследие; эстетическое обновление; культурный контекст; творческая интерпретация; субъектность обучающегося; аутентичность; музыкальное образование.

SOCIO-PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS FOR INTEGRATING NATIONAL MUSICAL HERITAGE INTO CONTEMPORARY EDUCATION: VALUE CONTINUITY AND AESTHETIC RENEWAL

Maxmudov Shoxruxbek O'tkirbek o'g'li

Fergana State University, Independent Researcher.

Abstract.

The article analyzes the integration of national musical heritage into education in terms of the relationship between continuity and renewal. Conceptual comparison distinguishes preservation, interpretation, and creative transformation. Criteria linking fidelity to the original source with learner agency are proposed. The use of annotated variations and process portfolios as methodological tools is substantiated.

Keywords: axiological continuity; musical heritage; aesthetic renewal; cultural context; creative interpretation; learner agency; authenticity; music education.

Kirish. Milliy musiqiy merosni ta'lim mazmuniga kiritish masalasi repertuarga an'anaviy asar qo'shish bilangina hal bo'lmaydi. Asar qanday tarixiy muhitda anglangani, ijro usuli kimdan o'rganilgani va tinglovchi unda qanday badiiy munosabatni farqlay olishi ham o'quv mazmunining tarkibiy qismidir. Maqolaning boshlang'ich farazi shuki, merosni saqlash bilan uni o'rgatish bir xil faoliyat emas. Arxiv yozuvini o'zgartirmasdan saqlash zarur bo'lishi mumkin, darsda esa shu yozuvning ma'nosini ochish, qiyoslash va uning asosida mustaqil talqin qilish talab etiladi. Saqlanishning texnik muvaffaqiyati o'zlashtirishning pedagogik muvaffaqiyatiga avtomatik ravishda tenglashtirilmasligi lozim.

Husanov o'zbek milliy musiqa san'atidagi an'anaviylikni maqom, xalq og'zaki ijodi, ijrochilik maktablari va ustoz-shogird davomiyligi bilan bog'lab o'rganadi [1]. Bekbayev ta'lim transformatsiyasida an'ana va madaniyatlararo muloqot munosabatini qiyosiy talqin qiladi [2]. Ushbu manbalardan kelib chiqadigan muammo an'anani yangilikka qarama-qarshi qo'yish emas, balki davomiylikning qaysi jihati o'quv jarayonida saqlanishi kerakligini aniqlashdir. Bunda «milliy» tushunchasi ichki xilma-xillikni inkor etadigan yagona ijro namunasi ma'nosida olinmaydi. Muayyan ijro maktabining uslubiy talabi butun madaniyat uchun yagona majburiy mezon deb belgilanmaydi.

Tadqiqotning maqsadi milliy musiqiy merosni ta'limga integratsiyalashda manbaga sodiqlik, madaniy kontekst va ijodiy subyektlikning o'zaro moslik shartlarini ishlab chiqishdir. Asosiy savol quyidagicha qo'yiladi: o'quvchining

ijodiy o'zgartirishi qaysi sharoitda an'anani anglashning dalili, qaysi sharoitda esa uning ma'nosini yo'qotuvchi erkin almashtirish bo'ladi? Ilmiy hissa sifatida merosning arxiv, ijro va pedagogik maqomlarini farqlash hamda «izohlangan variatsiya» tartibi taklif etiladi. Bu atama o'zgartirishni yashirmasdan, uning manbasi, sababi va badiiy oqibatini tushuntirib ijod qilishni bildiradi.

MATERIALLAR VA METODLAR

O'zbekiston manbalari mahalliy meros va ta'limiy davomiylikni, Rossiya manbalari musiqiy-pedagogik metodologiya va xotirani, Britaniya hamda boshqa mamlakatlar tadqiqotlari esa o'quv dasturi, musiqiy ishtirok va tanqidiy talqinni yoritish uchun tanlandi [1–8]. Bu barcha adabiyotlarni qamrab olgan tizimli sharh yoki meta-tahlil emas. Tanlovning cheklovi mamlakatlar bo'yicha bibliografik muvozanat bilan mavzuga bevosita yaqinlik har doim bir xil bo'lmassligidir. Shu sababli umumfalsafiy dalil bilan musiqa ta'limiga doir kuzatuv turli maqomlarda ishlatildi.

Tahlil birligi «qadriyat, uni uzatish amali, o'quv dalili, talqin chegarasi» bog'lanishidir. Avval manbadagi asosiy da'vo qayta bayon qilindi, keyin uning ta'limga ko'chirilish sharti ajratildi. So'ng qarshi misol yordamida mezonning chegarasi tekshirildi: mukammal taqlid tushunishni isbotlaydimi; muvaffaqiyatli zamonaviy aranjirovka asl uslubni o'rganganlikka tengmi? Javoblar normativ va metodik xulosa maqomida beriladi. Maqolada talabalardan ma'lumot yig'ilgan, dars tajribasi o'tkazilmagan va taklifning samaradorligini ifodalovchi sonli ko'rsatkich hisoblanmagan. Misollar o'quv vaziyatining fikriy konstruksiyalaridir.

NATIJALAR

Merosning uch xil maqomi. Birinchi natija merosni arxiv obyekti, ijrochilik amaliyoti va pedagogik munosabat sifatida ajratishdir. Arxiv darajasida yozuvning kelib chiqishi, ijrochi, vaqt va tahrir haqidagi ma'lumotni saqlash muhim. Ijrochilik darajasida ohangning intonatsion mantig'i, uslubga xos bezaklar va ijrochining talqini muhokama qilinadi. Pedagogik darajada esa o'quvchi nimani eshitishi, qayta yaratishi va asoslab baholashi tekshiriladi. Ushbu darajalar o'zaro bog'liq, biroq biri boshqasining o'rnini bosa olmaydi. Yaxshi saqlangan ovoz yozuvi tinglashni o'rgatuvchi topshiriqsiz oddiy fon materialiga aylanishi mumkin; jozibali dars esa manba haqidagi noto'g'ri tasavvurni oqlamaydi.

Lektorskiyning individual va jamoaviy xotira munosabatiga doir tahlili xotirani shunchaki tashqi izlar yig'indisi sifatida tushunmaslikka yo'naltiradi [4]. Musiqa ta'limiga oid mualliflik xulosasi bundan torroq: fonotekaning mavjudligi madaniy xotiraning shaxs tomonidan anglanganini hali bildirmaydi. O'quvchi ikki ijro orasidagi farqni eshitib, bu farqni tarixiy va badiiy ma'no bilan bog'lagandagina yozuv faol bilish resursiga aylanadi. Demak, xotirani o'rganishda «nimani saqladik?» savoliga «saqlangan narsani qanday tushundik?» savoli qo'shilishi kerak. Bu xulosa xotiraning empirik mexanizmi haqida yangi sababiy da'vo emas.

Rapatskayaning sivilizatsion yondashuvi musiqa pedagogikasini keng madaniy jarayonlar bilan aloqada ko'rish uchun metodologik imkoniyat beradi [3]. Biroq undan madaniyatlar qat'iy yopiq blok, degan xulosa chiqarish asosli emas. Mazkur maqolada madaniy kontekst uslubning mutlaq chegarasi sifatida emas, balki talqin uchun javobgarlik maydoni sifatida olinadi. O'qituvchi o'quvchiga muayyan asarning jamoa hayotidagi vazifasini tushuntirishi mumkin, lekin shu vazifani o'quvchining yagona mumkin bo'lgan shaxsiy hissiyotiga aylantirmaydi. Tarixiy ma'noni bilish bilan bir xil his qilishni talab etish orasidagi farq pedagogik erkinlikning muhim shartidir.

Manbaga sodiqlik va ochiq talqin. Ikkinchi natija autentiklikni o'zgarmas tovush shakli bilan aynanlashtirmaslikdir. Taklif etilgan talqinda autentiklik uch savolni qamrab oladi: namuna qayerdan olingan; qaysi ijro maktabi yoki variantga tegishli; o'zgartirish qaysi nom bilan taqdim etilgan? O'quvchi xalq kuyining yangi talqinini yaratishi mumkin. Ammo uni izohsiz tarixiy asl namuna deb e'lon qilish manbaga nisbatan xatodir. Aksincha, asl nusxani ehtiyotkorlik bilan takrorlash ijodiy tafakkurning yo'qligini avtomatik ravishda bildirmaydi: uslubning nozik tafovutlarini asosli tanlashning o'zi ham talqin faoliyatidir. Shunday qilib, sodiqlik va ijodkorlik ikki alohida o'q bo'yicha baholanadi.

Philpott maktab musiqa dasturini dekolonizatsiyalashni faqat yangi repertuar qo'shish masalasiga kamaytirmaydi [5]. De Villiers esa Janubiy Afrika va Avstraliya dasturlarini qiyoslab, o'quv mazmuni hamda baholashda ustun madaniy me'yorlarning o'rnini muhokama qiladi [7]. Ushbu manbalarga tayangan holda taklif etiladigan metodik ehtiyot chorasi an'anaviy asarni unga begona bo'lgan yagona muvaffaqiyat mezonini bilan baholamaslikdir. Masalan, barcha ijrolarni faqat notadagi matnga aynanlik orqali tekshirish og'zaki ijro an'anasining ma'noli farqlarini ko'rinmas qilishi mumkin. Bu ehtimol muayyan o'zbek darslarida qayd etilgan holat emas, balki mezon tanlashning konseptual sinovidir.

Izohlangan variatsiya tartibi. Uchinchi natija «tinglash, kontekstni aniqlash, uslubiy qiyos, ijro sinovi, izohlangan variatsiya, refleksiya» ketma-ketligidir. Boshlang'ich tinglashda o'quvchi taassurotni qayd etadi, ammo darhol «to'g'ri his»ga majburlanmaydi. Kontekst bosqichida asarning manbasi va variantlari aniqlanadi. Qiyoslashda tinglovchi farqni umumiy sifatlash bilan emas, balki muayyan ohang, sur'at yoki ifoda usuli bilan bog'laydi. Ijro sinovidan so'ng qaysi jihat ataylab o'zgartirilgani ochiq ko'rsatiladi. Refleksiya esa yakuniy taassurotni dastlabki fikr bilan solishtirib, o'zgarishning sababini asoslashni talab qiladi.

Ushbu tartibning baholash birligi chiroyli yakuniy mahsulot bilan cheklanmaydi. Manba kartochkasi, ikki variantni qiyoslagan tinglash qaydi, ijro parchasining ikki tahriri va qisqa muallif izohi birgalikda jarayon portfelini tashkil qiladi. Masalan, o'quvchi sur'atni tezlashtirgan bo'lsa, qaysi ifoda o'zgarganini va nima uchun bu variantni tanlaganini ko'rsatadi. O'qituvchi uning shaxsiy didini baholamaydi; badiiy qarorning manba va maqsadga muvofiqligini muhokama qiladi. Portfel yangi hisobot yukiga aylanmasligi uchun yozma izoh qisqa bo'lishi, audio yoki og'zaki muqobil shaklda ham qabul qilinishi taklif etiladi.

1-jadval. Musiqiy merosni integratsiyalashning muvofiqlik mezonlari

Mezon	O'quv faoliyati	Kuzatiladigan dalil	Talqin chegarasi
Manbaviy aniqlik	Ijro yozuvi va variantni aniqlash	Kelib chiqishi qayd etilgan namuna	Yangi aranjirovka asl nusxa deb berilmaydi
Kontekstual tushunish	Ikki uslubiy talqinni qiyoslash	Farqning badiiy sababini izohlash	Bir maktab butun madaniyat bilan aynan emas
Ijodiy subyektivlik	Izohlangan variatsiya yaratish	O'zgartirish va uning sababini ko'rsatish	Erkinlik uslubni o'rganishning o'rnini bosmaydi
Munosabat davomiyligi	Mustaqil tinglash va qayta murojaat	Yangi namunaga asosli qiziqish	Did majburiy sadoqat mezoniga aylantirilmaydi

Jadvaldagi mezonlar yig'ma reyting uchun tayyor standart emas. Manba haqidagi xatoni sahnadagi joziba bilan, o'quvchining talqinini bostirishni esa uslubiy aniqlik bilan qoplash mumkin emas. Avval manbaning noto'g'ri ko'rsatilishi yoki o'zga ijroni o'zlashtirish kabi jiddiy nuqsonlar aniqlanadi. Keyin badiiy yaxlitlik, tafovutni eshitish va qarorni asoslash sifati muhokama qilinadi. Ushbu tartib bir madaniy namunani boshqasidan ustun qo'yishdan ko'ra, baholashning nimaga asoslanganini ko'rinadigan qilishga xizmat qiladi. Mezonlar muayyan yosh, repertuar va tayyorgarlik darajasiga moslashtirilishi lozim.

Vorisiylikni davom etuvchi ishtirok bilan bog'lash. Pitts musiqa ta'limining vazifasini uzoq muddatli musiqiy ishtirokka olib boruvchi yo'llar orqali muhokama qiladi [6]. Shu yondashuvdan kelib chiqadigan metodik xulosa shuki, bitta yakuniy konsertdagi muvaffaqiyat meros bilan barqaror munosabat o'rnatilganini ko'rsatmaydi. O'quvchining mustaqil tinglashga qaytishi, yangi namunani qidirishi yoki oiladagi musiqiy tajribani izohlay olishi ham kuzatilishi mumkin. Biroq bunday belgilar majburiy milliy sadoqat testi sifatida ishlatilmaydi. Tinglamaslik yoki boshqa janrga qiziqish shaxsning madaniy qadrini kamaytirmaydi; o'qitishning maqsadi imkoniyat ochish, yagona didni majburlash emas.

MUHOKAMA

Birinci e'tiroz ochiq talqin an'anani susaytirishi mumkinligidir. Bu xavf ijodiy topshiriqdan oldin manba va uslubni o'rganish talabi olib tashlanganda kuchayadi. Taklif etilgan yechim cheksiz erkin o'zgartirish emas: arxiv namunasi, tarixiy ijroni o'rganish va yangi pedagogik talqin bir-biridan aniq ajratiladi. Asl yozuv o'z holidan qoladi, o'quvchining varianti esa alohida nomlanadi. Bunda o'qituvchi muayyan bezak yoki ijro usulini nega muhim deb bilishini tushuntirishi kerak. Avtoritet izohni bekor qilmaydi, izoh esa avtoritet tajribasini keraksiz qilmaydi.

Ikkinchi e'tiroz jamoaviy musiqa har qanday holatda ijobiy tarbiyaviy natija beradi, degan faraz bilan bog'liq. Kertz-Welzel jamoaviy musiqa haqidagi tushunchalar va uning ta'limga oid da'volarini tanqidiy tekshirish zaruratini ko'rsatadi [8]. Shu sababli mahalla ansambli yoki ustoz-shogird shaklining mavjudligi o'z-o'zicha sifat kafolati deb olinmaydi. Kimning ovozi eshitilayotgani, tanlov qanday amalga oshirilayotgani va o'quvchi xato qilish imkoniga egaligi alohida o'rganilishi kerak. Meros bilan ishlashning ijtimoiy qiymati jamoaning nomida emas, balki undagi munosabatlar va ta'limiy amallarning mazmunida tekshiriladi.

O'zbekiston kontekstiga tatbiq etish mahalliy ijrochi, pedagog va o'quvchi talqinlarini qiyoslashni talab qiladi. Bitta hudud yoki maktab uchun ishlab chiqilgan repertuarni boshqasiga aynan ko'chirish muammoli bo'lishi mumkin. Taklif sifatida ta'lim tashkiloti ijro maktabi vakili bilan material tanlashni muhokama qiladi, o'quvchi esa o'z tanlovini izohlash imkoniga ega bo'ladi. Bu tartib barcha ta'lim tashkilotlarida amalda mavjud, degan da'vo emas. Uning maqsadi tajriba egasining bilimini tan olish bilan o'quvchining tanqidiy o'zlashtirish huquqini muvofiqlashtiradigan suhbat maydonini yaratishdir.

Tadqiqotning asosiy chegarasi konseptual moslik amaliy samaradorlik bilan teng emasligidadir. Keyingi tekshiruvda topshiriqlarning tushunarligi, jarayon portfelini baholashda baholovchilararo kelishuv, o'quvchining talqin sifati va dars yuklamasi o'rganilishi mumkin. Bir xil baho olingani madaniy tushunish bir xil shakllanganini bildirmasligi sababli audio, qisqa suhbat va ijro dalillari birgalikda tahlil qilinadi. Taqqoslashda o'quvchilarning oldingi musiqiy tajribasi hisobga olinishi zarur. Taklif etilgan tartibning boshqa yosh va janrga ko'chirilishi ham mustaqil tekshiruv masalasidir.

XULOSA

Milliy musiqiy merosning ta'limiy qiymati uni o'zgarmas buyum sifatida ko'rsatishda emas, balki manbaga mas'ul munosabat va mustaqil badiiy talqinni birlashtirishda namoyon bo'lishi mumkin. Tadqiqot arxiv saqlovi, ijrochilik amaliyoti va pedagogik o'zlashtirishning turli vazifalarini ajratdi. Autentiklik kelib chiqish, variant va tahrirni ochiq ko'rsatish bilan, estetik yangilanish esa o'zgartirish sababini badiiy dalil orqali tushuntirish bilan bog'landi. Ushbu natijalar nazariy farqlashlar bo'lib, o'quv samarasi haqidagi empirik xulosa emas.

Amaliy taklif izohlangan variatsiya topshirig'i va ixcham jarayon portfelini ishlab chiqishdir. Ular o'quvchini tayyor bahoni yodlovchi emas, balki eshituvchi, qiyoslovchi va qarori uchun izoh bera oluvchi subyekt sifatida ko'rishga imkon beradi. Joriy etishdan oldin repertuar manbasi, yoshga moslik, madaniy vakillik va baholash mezonlari tekshirilishi kerak. Vorisiylik hammaning bir xil kuyni bir xil his qilishida emas, balki merosga murojaat qilish va uni asosli davom ettirish imkoniyatining saqlanishida tushuniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Husanov H. O'zbek milliy musiqa san'atida an'anaviylik // O'zbekiston madaniyati va san'ati. – 2026. – № 2. – B. 206–212.
2. Бекбаев Р. Трансформация образования через призму традиционализма: компаративный анализ // ММИТ'24: сборник статей международной конференции. – Ташкент: Tashkent International University of Education, 2024. – С. 16–18. – DOI: 10.61587/mmit.tue.uz.v1i1.121.
3. Рапацкая Л. А. Цивилизационный подход в педагогике музыкального образования: методологические основания и перспективы развития // Музыкальное искусство и образование. – 2021. – Т. 9, № 4. – С. 9–28. – DOI: 10.31862/2309-1428-2021-9-4-9-28.
4. Лекторский В. А. Индивидуальная и коллективная память: старые проблемы и новые вызовы // Вопросы философии. – 2020. – № 6. – С. 11–17. – DOI: 10.21146/0042-8744-2020-6-11-17.
5. Philpott C. What Does It Mean to Decolonise the School Music Curriculum? // London Review of Education. – 2022. – Vol. 20, № 1. – Art. 7. – P. 1–12. – DOI: 10.14324/LRE.20.1.07.
6. Pitts S. E. What Is Music Education for? Understanding and Fostering Routes into Lifelong Musical Engagement // Music Education Research. – 2017. – Vol. 19, № 2. – P. 160–168. – DOI: 10.1080/14613808.2016.1166196.
7. de Villiers A. C. (Re)organizing the Music Curriculum as Multicultural Music Education // International Journal of Music Education. – 2021. – Vol. 39, № 4. – P. 383–393. – DOI: 10.1177/0255761420986219.
8. Kertz-Welzel A. Daring to Question: A Philosophical Critique of Community Music // Philosophy of Music Education Review. – 2016. – Vol. 24, № 2. – P. 113–130. – DOI: 10.2979/philmusieducrevi.24.2.01.